

ТЕХНОЛОГІЇ АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ

Важливу роль нині відіграє шкільна літературна освіта, яка покликана сформувати особистість, здатну репрезентувати себе, адаптуватися до різних життєвих ситуацій, обстоювати власну точку зору та гідність; ініціативну, активну, наполегливу і, водночас, співчутливу та милосердну. Значною мірою цього можна досягти шляхом залучення дитини до читання, формування її читацької культури та читацької компетенції. Учитель літератури, як зазначає проф. Ісаєва О. О., зможе сформувати читацьку компетенцію учнів тільки у процесі вирішення цілого комплексу завдань, серед яких важливе місце посідають уміння працювати з художнім текстом [1, с. 14].

Яким же чином домогтися, щоб шкільний аналіз художнього твору став процесом зацікавленого вмотивованого пошуку, щоб читацькі вміння учнів стали водночас засобом не лише успішного вивчення ними літературного твору, а й їхнього особистісного розвитку?

Щоб вирішити цю проблему вчитель літератури повинен чітко виконувати два головних завдання: допомогти учням досягнути літературний твір, зрозуміти авторський задум і пов'язані з ним життєві цінності та засвоїти способи художнього пізнання. Інакше кажучи, перед вчителем-філологом завжди постає проблема врахування змістового й формального аспектів навчання, спеціального формування в учнів умінь аналізувати художні твори. Ефективним засобом і формою такого формування все активніше визнаються педагогічні технології, які стверджують провідну роль спеціально організованого навчання у цілеспрямованому розвитку особистості.

Нині поняття педагогічних технологій широко вживається у педагогічному лексиконі, проте в їхньому розумінні та застосуванні існує безліч трактувань. Наведемо деякі з них:

Педагогічна технологія — сукупність психолого-педагогічних настанов, які визначають спеціальний набір та компонування форм, методів, способів та прийомів навчання, виховних засобів, це організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу [8, с. 321].

Педагогічна технологія — це змістова техніка реалізації навчального процесу [6, с. 118].

Педагогічна технологія — системна сукупність та порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів, які використовуються для досягнення педагогічних цілей [7, с. 32].

Запровадження педагогічної технологізації у процес навчання літератури в школі дає змогу вчителю зосередитися на структурі навчальної діяльності, тісно пов'язавши розумові дії учнів із відповідними складниками твору, орієнтуючись на його цілісне сприйняття й особистісне засвоєння; уникнути невмотивованої побудови навчальних ситуацій та дібраних інтуїтивно засобів їхньої реалізації. Нам необхідно відходити від засилля репродуктивних методів, від механічного запам'ятовування епізодів, деталей тексту, характеристик персонажів, розрізнених художніх особливостей, моралізаторських настанов та сентенцій. Адже ще А. С. Макаренко слушно зауважував: «Наше педагогічне виробництво ніколи не будувалося за технологічною логікою, а завжди за логікою моральної проповіді» [9, с. 440].

Часто у шкільній практиці штучно розриваються два взаємозв'язаних аспекти вивчення літератури – змістовий та формальний, унаслідок чого увага зосереджується на значенні самого твору, його виховному потенціалі, а процес його осягнення залишається другорядним. Основним у нашій школі довгий час було засвоєння учнями певної суми знань без достатнього зв'язку з уміннями їх здобувати, хоча всім добре був відомий вислів В. О. Сухомлинського: «Навчити не можна, можна лише навчитися» [5, с. 268].

У процесі аналізу художнього твору, осягаючи його зміст, учні, передовсім, працюють над усвідомленням елементів його художньої форми. Залежно від того, які саме компоненти форми досліджуються у процесі аналізу, розрізняють його відповідні шляхи. Кожен шлях аналізу має властиву тільки йому методику та концепцію проведення, включає особливу систему завдань і запитань, вирішення яких веде читачів до розуміння складників тексту. Саме тому кожен із шляхів аналізу потребує від вчителя складання спеціальних програм розумових дій, спрямованих на засвоєння прочитаного і вироблення в учнів умінь це виконувати.

Аналіз художнього твору в школі має конкретну мету: сформувати в учнів наукове поняття про його зміст і форму, їхній взаємозв'язок, через вироблення навичок різних шляхів аналізу, усвідомлення відносно стійких їхніх одиниць; розвинути здатність до власної інтерпретації прочитаного; сформувати творчу гармонійно розвинену особистість у процесі осягнення мистецтва слова.

Для успішного аналізу художнього твору необхідно виробити його процедуру, визначити певні принципи. Так, шкільний аналіз літературного твору реалізується на таких основних загальновідомих дидактичних принципах: принципі єдності форми та змісту, принципі історизму, принципі типологізму, принципі художності.

Навчально-технологічна ж концепція аналізу художнього твору в школі передбачає врахування ще й таких принципів: тривимірність навчальної моделі літературного аналізу (єдність ціннісних орієнтацій,

літературних знань та правил діяльності учнів), єдність емоційного й логічного аспектів літературного аналізу (врахування специфіки осягнення явища мистецтва слова), єдність репродуктивних та евристичних прийомів роботи учнів (робота за зразком та алгоритмом: спочатку використовуються алгоритми, які вказують учням на послідовність виконання розумових операцій), проєктованість та керованість навчального процесу на уроці літератури (реальна трансформація педагогічних ідей у практику), неперервність розвитку в учнів умінь аналізувати художні твори (систематичне поповнення й оновлення в учнів літературних знань і читацьких умінь) [4, с. 198].

Підсумовуючи, зазначимо :

1. Важливим напрямком сучасної методичної науки є технології навчання, які спрямовані на формування в учнів умінь аналізувати художні твори, сприяють повноцінному засвоєнню їхнього змісту та форми, оскільки більш тісно зв'язані з розробкою процедури виконання пізнавальних операцій.

2. Технологію розуміємо як системний метод проєктування, реалізації й оцінки ефективності конкретної навчальної ситуації на основі багаторівневої та цілеспрямованої взаємодії вчителя та учнів.

3. Компонентами технологізованого навчання літератури є : ключові проблеми шкільної літературної освіти, мотивація навчальної діяльності, типи і структура читацьких умінь, вироблення відповідних навчальних завдань, правила та умови їхнього виконання.

4. Реалізація технологій аналізу художніх творів у школі сприяє ефективному формуванню розвиненої читацької компетенції учнів.

Література

1. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів / О. О. Ісаєва. – К. : Ленвіт, 2000. – 183 с.
2. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в серед. навч. закл. / Л. Ф. Мірошніченко. – К. : Ленвіт, 2000. – 240 с.
3. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в серед. навч. закл. / Є. А. Пасічник. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.
4. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу / А. Л. Ситченко. – К. : [б.в.], 2004. – 301 с.
5. Сухомлинський В. О. Про розумове виховання / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : В 5-ти т. – Т. 4. – К. : Рад. школа, 1977. – С. 206-300.
6. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
7. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
8. Лихачев Б. Т. Педагогика : курс лекций / Б. Т. Лихачев : Учебн. пособие. – М. : ЮРАЙТ, 2000. – 523 с.
9. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа, 1973. – 508 с.